OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-10

KONU ANONİM HALK EDEBİYATI

ANONİM HALK EDEBİYATI

Meydana getireni ve söyleyeni belli olmayan, halkın ortak malı olan edebî ürünlerin oluşturduğu bir edebiyattır. Bu ürünler başta, tek bir kişinin malı iken zamanla topluma mal olup anonim bir özellik kazanır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinin en belirgin özelliği ürünlerin sözlü olmasıdır. Bu özelliği nedeniyle ürünler dilden dile aktarılırken birtakım değişikliklere uğrar ve yayıldığı bölgenin dil özelliklerini alır. Anonim halk edebiyatı, taşıdığı özellikler yönüyle İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın, İslam kültüründeki yansıması olarak kabul edilebilir.

Anonim halk edebiyatı kapsamına giren ürünlerin bir kısmı nazım (mâni, türkü, ninni), bir kısmı nesir (masal, efsane vb.), bir kısmı da nazım-nesir (halk hikâyeleri) karışık şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünler, halk arasında yayılmış; yabancı etkilerden uzak kalmıştır. Sözlü geleneğin bir ürünü olan mânilerde yalın bir dil kullanılmıştır. Manzum ürünlerde hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi esastır. Anonim halk edebiyatı çerçevesinde verilen ürünler; Anadolu insanının hayat felsefesini, yaşantısını, bireysel duygulanmalarını vb. dile getirmesi yönüyle önemli birer kaynaktır.

MÂNİ

Halk şirindeki en kısa nazım biçimidir. Genellikle 7'li hece ölçüsüyle söylenip dört dizeden oluşur ve aaxa şeklinde kafiyelenir. Mânilerde ilk iki dize kafiyeli söyleyiş için oluşturulan doldurma dizelerdir. Bu dizeler, konudan bağımsız gibi düşünülse de konuyla ilişkili olarak da yorumlanabilir. Mânilerde üçüncü dizenin serbest olması, mâni söyleyene kolaylık sağlar. Asıl anlatılmak istenen temel duygu ve düşünce genellikle son iki dizede ortaya çıkar.

Mânilerin konusu genellikle aşk olmakla birlikte doğa, ayrılık, özlem, gurbet gibi değişik konularda da mâni söylendiği görülür. Mâni söylemek halk arasında âdeta bir gelenek hâlini almıştır.

Düz Mâni
Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Mahmur gözlü sevdiğim
Uyanmaya nazlanır
Anonim

Kesik Mâni
Kuleden
Ses geliyor kuleden
O kaş o göz değil mi
Beni sana kul eden
Anonim

Yedekli Mâni
İlkbahara yaz derler
Şirin söze naz derler
Kime derdim söylesem
Bu dert sana az derler
Kendin ettin kendine
Yana yana gez derler
Anonim

Mâniler dize sayıları, birinci dizedeki hece sayısının eksik olması ve kafiyelerinin cinaslı olmasına göre çeşitli isimler alır. Bu durumda tek dörtlükten oluşan, aaxa şeklinde kafiyelenen ve 7'li hece ölçüsüyle söylenenler **düz mani;** birinci dizesindeki hece sayısı 7'den az olanlar ve cinaslı kafiyeyle kurulanlar **kesik mâni** ya da **cinaslı mâni;** dize sayısı dörtten fazla olan mâniler de **yedekli mâni** ya da **artık mâni** adlarını alır.

TÜRKÜ

Belirli bir ezgiyle söylenen türkülerin söyleyeni genellikle belli değildir. Aşk, gurbet, ayrılık, savaşlardaki kahramanlıklar türkülere konu olur. Halkta heyecan uyandıran her olaya türkü yakılabilir. Türkülerde halkın anlayacağı sade bir dil söz konusudur. Çünkü türküler, halkın ortak malıdır. Halkın içinden çıkmış, halka mâl olmuş ürünlerdir. Dolayısıyla gerek dil gerek içerik gerek zevk yönüyle türküler halk yaşayışını yansıtır.

Türküler, yapıları bakımından iki bölümden oluşur. İlk bölüm, **bent** adı verilen ve türkünün asıl sözlerinin yer aldığı bölümdür. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrar eden nakarat bölümüdür. Bu bölüm, **bağlama** ya da **kavuştak** adıyla da anılır. Bentlerdeki ve kavuştaklardaki dize sayısı değişiklik gösterebilir. Türkülerde hece ölçüsünün her kalıbını görmek mümkündür.

Türküler; ezgilerine, konularına ve yapılarına göre çeşitli başlıklar altında toplanabilir. Ezgilerine göre bozlak, hoyrat, kayabaşı, oyun havaları gibi isimlerle anılırken konularına göre aşk türküleri, doğa türküleri, çocuk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri gibi isimlerle anılır. Türküler yapılarına göre gruplandırılırken türkülerin bent ve kavuştaklarının kümelenişi göz önünde bulundurulur ve bu yönüyle çok değişik şekillerde karşımıza çıkar.

Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmeye yemin mi ettin
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı
Yârim sen gideli yedi yıl oldu
Diktiğin fidanlar meyveye durdu
Seninle gidenler sılaya döndü
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Ağamın geydiği ketenden gömlek
Yok imiş dünyada öksüze gülmek
Gurbet ellerinde kimsesiz ölmek
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı
İğde çiçek açmış dallar götürmez
Dağlar diken olmuş kervan oturmaz
Benim bağrım yufka sitem götürmez
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı
Anonim

SORULAR

SORU 1:
Ağam İstanbul'u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmeye yemin mi ettin
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Bu dörtlükle ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?
A) Tam kafiyelidir.
B) Sade bir Türkçe ile söylenmiştir.
C) Bir türküden alınmıştır.
D) İstifham sanatına başvurulmuştur.
E) 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.
Cevap: A

SORU 2:
Dile yâr
Gör bir âfet dile yâr
Ben sana vurulmuşum
Ne istersen dile yâr
Öldür beni yaşatma
Verme beni dile yâr
Bu mâninin konusu aşağıdakilerden hangisidir?
A) Aşk
B) Ölüm
C) Ayrılık
D) Buluşma
E) Gurbet
Cevap: A

SORU 3:
I. İlk söyleyeni belli olmayan, kulaktan kulağa sözlü olarak aktarılarak bugüne ulaşan edebiyat ürünleridir.
II. Mani, türkü, ağıt, destan, efsane, ninni, tekerleme, bilmece, fıkra, halk hikâyesi, masal, atasözü, deyim, karagöz, ortaoyunu gibi manzum ve mensur türlerle temsil edilmektedir.
III. Manzum eserler daha çok hece ölçüsüyle söylenmiştir.
IV. Kimi eserlere, ağız özellikleri yansıtılmıştır.
V. Başlangıcı ilk İslami ürünlere kadar uzanır.
Numaralanmış cümlelerin hangisinde anonim halk edebiyatı ile ilgili bir bilgi yanlışı yapılmıştır?
A) I. B) II. C) III.
D) IV. E) V.
Cevap: E